

KOSOVO - DRŽAVA V ZIBELKI

Kako skleniti posel državi nenehnih izpadov električne energije in neurejenega vodovoda? Bodite diplomatski pri političnih temah, vedno držite obljubo in pazite - odkimavanje pomeni da in prikimavanje ne. | **Eva Kerenčič**

Kosovo, oziroma Kosova po albansko, je februarja letos praznovali svoj prvi rojstni dan. Neodvisnost od Srbije so namreč razglasili lani, zato so nedvomno najmlajša država na svetu. To je druga razglasitev neodvisnosti Kosova, prva se je zgodila že leta 1990, ampak jo je takrat priznala samo Albanija. Danes je neodvisno Kosovo priznalo že več kot 50 držav, med njimi tudi Slovenija.

Namesto direktnega napada obvezna predigra

Večina kosovskih podjetij je zasebnih. Mnogo podjetnikov več let dela v tujini in si nabira kapital in poznanstva, nato pa se vrnejo v domovino in ustanovijo lastno podjetje. Ker je za to potrebno precej kapitala, se večkrat po finančno pomoč obrnejo na morebitne vlagatelje iz tujine. Poslovni bonton pride zato še toliko bolj do veljave. V prvi vrsti velja poudariti, da potekajo poslovna srečanja na Kosovu v precej sproščenem vzdušju. Zato naj se poslovnež ne prestraši, če ga bo kosovski kolega med močnim rokovanjem ob prvem srečanju tudi poljubil. Poljub sicer ni pravilo, ni pa niti izjema.

»Različni socialni dogodki pomenijo hkrati tudi priložnost za poslovne dogovore ter pogajanja. Najbolj uspešni so dogovori takrat, kadar je v odnosu začititi prijateljstvo,« pravi **Alen Mlekuž** iz **Adrie Airways**. Lahko se sicer zgodi, da se boste za srečanje dogovorili znotraj podjetja brez vnaprej dogovorjenega kosila ali večerje, pa vas bodo kasneje povabili na slednjo. Podpisane pogodbe namreč zelo radi proslavijo. Takrat vas bodo povabili v svojo najljubšo restavracijo in poravnali stroške za večerjo. Vendar bodo naslednjič pričakovali, da to ponovite vi. Tudi vsebina pogovorov na poslovnih srečanjih je na začetku precej sproščena. Sogovornik gospod Mlekuž

pravi, da veliko časa namenjajo temam zunaj začrtanega programa in da nekoliko ovinkarijo. »Predigre o splošnih temah so dolge, ki vzdušje sprostijo in ga naredijo prijateljskega, šele nato preidejo h konkretnim temam, brez ovinkarjenja,« še doda.

Telefoni zvonijo tudi med sestanki

Sogovornika iz Semenarne Ljubljana, ki sta želela ostati anonimna, ter **Ivan Federnsberg** iz Cinkarne Celje, pa sta izpostavila tudi nekaj razlik med mlajšo in starejšo generacijo poslovnežev. Te naj bi bile najbolj očitne v načinu oblačenja ter pri točnosti prihajanja na dogovorjena srečanja. Mlajši naj bi bili precej bolj urejeni. Nosijo kravate in se držijo dogovorjene ure, medtem ko si starejši gospodje vzamejo čas in pogosteje zamujajo na sestanke. Za zamudo se sicer opravičijo, vendar jih ne moti, da ne bi ob naslednjem srečanju spet zamudili. Tudi kravate ne nosijo tako pogosto kot mladi, ki naj bi, po besedah sogovornika iz Semenarne, veliko dali na svoj videz. Zelo pomembna pri prvih poslovnih stikih pa je tudi raba vizitk, pogosteje jih uporabljajo predvsem mlajši. Te naj bi igrale vidno vlogo pri prvem srečanju, saj so pravi statusni simbol. Zato je ob prejemu nikar takoj ne vtaknite v zadnji hlačni žep, kot da vam ni mar zanjo. Kar pa je skupno obema generacijama, so stalne prekinitve srečanj zaradi pogostih telefonskih klicev.

Položaj šteje

Žensk na vodilnih položajih v poslovnem svetu je po besedah sogovornikov bore malo oziroma jih sploh ni. Ponavadi jih je moč najti kvečjemu v administraciji. Gospod iz Semenarne pravi, da opaziš, »da so ženske večinoma doma in da jih nekako držijo na distanci.« Nadalje razmišlja, da jih to verjetno omejuje pri zaposlitvi in vstopu v poslovni svet, v katerem naj bi prevladovale predvsem tradicionalno moške vrednote. Ena izmed vrednot, ki jo izpostavljajo, je po njegovih besedah izpolnjevanje obljub. To je treba dosledno izpolniti, da potekajo poslovni dogovori v obojestransko zadovoljstvo.

Na sestankih, kjer sodeluje več oseb iz istega podjetja, je opazna hierarhična razporeditev. Ta je še posebej vidna pri večjih podjetjih. Pri pogovorih jih sodeluje več, vendar se točno ve, kdo je glavni, in ta ima tudi nosilno vlogo. Nekoliko drugače je pri manjših družinskih podjetjih, kjer so vloge med zaposlenimi bolj enakomerno razporejene. Ker imajo minimalno število zaposlenih v birokraciji, je lahko ena oseba hkrati vodja podjetja, računovodja, pa tudi taksist, ki prevažata gostujoče poslovne partnerje. Pa vendar se tudi v takem primeru ve, kdo je šef.

Ena izmed občutljivih tem pri poslovnih srečanjih s prebivalci Kosova je pogovor o politiki. V zadnjem času so debate seveda pogosto povezane z osamosvojitvijo. Pri teh se je potrebno izogibati

Foto: Dreamstime

Ne glede na to, da je lahko ena oseba hkrati vodja podjetja, računovodja, pa tudi taksist, ki prevažata gostujoče poslovne partnerje, se na Kosovu vedno ve, kdo je šef.

liberalnim pogledom, ki bi na kakršen koli način podpirali stališča Srbije. Omenjeni politični debati se je najbolje izogniti, razen če jo sami načnejo. Precej občutljivi pa naj bi bili tudi glede pogovora o dekletih in ženah. Tudi pri tem je najbolje biti kar se da zadržan in se vzdržati kakršnih koli komentarjev na njihov račun.

Večinsko prebivalstvo Kosova je albansko, več kot 70 odstotkov prebivalcev je muslimanov. Vendar vera v njihovem poslovnem življenju ni ključnega pomena. Temu verjetno botruje predvsem vpliv Albanije, ki je bila v sedemdesetih letih proglašena za sekularno državo in so prepovedali kakršno koli javno izkazovanje verske usmerjenosti. Tako tudi na Kosovu ljudje uživajo alkohol. Alkohol je zato v poslovnem svetu prisoten in steklenica dobrega vina ali pa konjaka, kot pravi Mlekuž, je lahko dobro poslovno darilo. Ženske se ne zakrivajo, vendar naj bi se zadnje čase pojavljale na prištinskih ulicah tudi zakrite, kar sproža med mladimi vroče debate.

Glede rabe jezika je sobesednik Mlekuž dejal slednje: »V komunikaciji s partnerji na Kosovu uporabljam večinoma tako imenovani 'srbohrvaški' jezik, občasno pa naletim tudi na poslovneže, ki tega jezika bodisi ne želijo govoriti bodisi ga tudi v resnici ne znajo. To velja predvsem za mlajše poslovneže. V slednjem primeru komuniciramo v angleškem jeziku, večinoma ga govorijo brezhibno. Če pa se zgodi, da ga ne obvladajo, vskočijo prevajalci.« Še na eno vrsto komunikacije moraš biti pozoren, in sicer na neverbalno. Pri Albancih namreč prikimavanje in odkimavanje pomenita ravno obratno kot pri nas. Odkimavanje torej pomeni da in prikimavanje ne. Podobno velja tudi v Bolgariji in Grčiji.

Kajenje je dovoljeno v vseh prostorih, s čimer se morate, če ste nekadilec, čim prej sprijazniti. Zakajene kavarnice pa tudi poslovni prostori so nekaj popolnoma vsakdanjega.

Električni ter vodovodni mrki

Pred odhodom na Kosovo, pa naj bo to zasebni ali poslovni obisk, moramo biti pozorni še na eno stvar, in sicer na nenehne izpade električne energije (sploh, če vaše poslovno srečanje temelji na računalniški predstavitvi) in vodovoda zaradi neurejenih in nelegalnih gradenj. Glede izpada električne energije ima največje probleme Priština s 500 tisoč prebivalci, ki proizvede manj energije, kot jo potrebuje. S tem je povezana tudi naslednja anekdota: »Zadnjič smo bili skoraj ves teden brez vode v pisarniških prostorih,« opisuje Fisnik Ismaili, uslužbenec RTV Kosova, in nadaljuje: »Frajer v sosednji ulici je nekaj prenavljal in je meni nič, tebi nič zaprl na ulici glavni vodovodni dotok, toda tega ni nihče vedel. Ko je delo končal, je dotok preprosto ponovno odprl. Ko smo po tednu dni spet imeli vsi v/na ulici vodo, smo bili zgolj izjemno zadovoljni, nihče se ni več spraševal o vzroku za vodni mrk, na mestni upravi pa tako nihče ni znal pojasniti, zakaj smo brez vode.«

Zdi se, da so prebivalci Kosova v življenju, predvsem tisti v Prištini, bolj ležerno naravnani. Zelo radi se srečujejo ob kavicah, za katere si vzamejo čas. Podobno je tudi z njihovo delovno vneto, glede katere ima sogovornik iz Semenarne Ljubljana po dolgoletnem sodelovanju z njimi zanimive izkušnje. Pravi, da »se hitro navdušijo, potem pa je odvisno od drugih, ali jih dovolj motivirajo in vzpodbudijo, da se zadeva tudi izvede. Stalno moraš prevzemati iniciativo, kontrolirati in preverjati, da se stvari premaknejo.« Če so vsi pogoji izpolnjeni, bo poslovno sodelovanje uspešno. ■

Eva Kerenčič je študentka emologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani in soavtorica Managerskega medkulturnega vodnika.

STAVIM NA KOSOVO

Foto: Dreamstime

Intervju z Dardanom Sejdiuem, predsednikom uprave Fondi Sloveno-Kosovar I pensionerov, študentom iz Sklada za štipendiranje. | Diana Jecič

Po statističnih podatkih je 70-odstotkov kosovskega prebivalstva mlajše od 35 let, brezposelnost pa se giblje od 40 do 60 odstotkov. Za marsikoga sta tako selitev v druge države in na črni trg edini rešitvi. Se bodo po vašem mnenju ti trendi obrnili?

Kosovska družba in gospodarstvo sta utrpela veliko večjo škodo v smislu napačnega upravljanja kot ostala tranzicijska gospodarstva v regiji v času nekdanje Jugoslavije in še posebej v času Miloševićevega obdobja. Negativen vpliv je imel tudi dolg in neprijeten proces na poti do neodvisnosti v zadnjih desetih letih. Skupen rezultat vseh teh dejavnikov je na pogled črna statistika. Čeprav se Kosovo, še posebej v zadnjih dveh letih, odmika od teh negativnih trendov, je proces pozitivne rasti še vedno počasen. Zagotovo je potrebno storiti še veliko tudi na področju razvoja primerne delovne sile. Tudi imigracija ni več tako pogosta, kot je bila pred letom 1999, čeprav brezposelnost ostaja zaskrbljujoč dejavnik, ki pa ga je mogoče s pospešenimi neposrednimi tujimi naložbami izboljšati.

Gospodarska iniciativa Kosova je objavila, da je zakonodaja primerljiva s tisto v EU. Prednost Kosova so tudi nizki stroški dela in stabilna davčna zakonodaja. Ste v zadnjem letu opazili več naložb v gospodarstvo?

Vsesplošna naložbena politika je pozitivna, saj je država skušala ustvariti ugodno gospodarsko okolje. Med slovenskimi podjetji, ki so zakorakala na kosovski trg, so: Mobitel, NLB, Prva Group, za katero delam tudi jaz, in Sava Re, čeprav neposredne naložbe še vedno niso dosegle pričakovane ravni. Verjetno je k temu pripomogel tudi dolgotrajen, nejasen status Kosova kot države, vendar pa je od lanskega februarja opaziti veliko zanimanja za Kosovo, ki bo, upamo, v prihodnje še večje.

In katere so najbolj obetajoče panoge?

Po dosedanjih izkušnjah je največ naložb pričakovati v energetskem sektorju, saj je Kosovo izredno bogato z rjavim premogom. Tudi telekomunikacije in finančni sektor obetajo veliko, veliko pa je naložbenih možnosti v zabavni industriji. Iskreno rečeno je celotno Kosovo izreden naložbeni potencial, saj številne panoge sploh niso razvite, opaziti pa je tudi popolno odsotnost nekaterih gospodarskih dejavnosti.

Kje vidite Kosovo leta 2020 in kje ga na tej poti čakajo največji izzivi?

Po naravi sem optimist, zato menim, da bo Kosovo leta 2020 politično stabilno in vključeno v EU in NATO. Pričakujem, da se bo stabilnost odrazila tudi na gospodarstvu, ki bo imelo visoko sposobne posameznike, ki bodo pomembno prispevali k regionalni gospodarski politiki. Kosovo je blagoslovljeno: z mladim prebivalstvom, ki ga je potrebno pravilno usmerjati, z bogatimi naravnimi viri, kot je lignit, in z očitno podjetniško miselnostjo, ki žene ljudi k boljšemu. Če bodo ti elementi pravilno skupaj uporabljeni, potem jaz stavim na Kosovo. ■